

Беларусь, рэвалюцыя, культура: успрыняць, прыняць, аб'яднаць

Алег ЯНОЎСКІ,
кандыдат
гістарычных навук,
прафесар

У мінулым годзе ў Беларусі з дастаткова шырокім размахам былі ўшанаваны тры знакавыя падзеі: 90-годдзе ўтварэння першага класічнага беларускага ўніверсітэта – БДУ, 90-годдзе стварэння Інстытута беларускай культуры і, некалькі іншыя па сутнасці, але надзвычайна важныя для беларусаў юбілей – 120-годдзе з дня нараджэння паэта Максіма Багдановіча. Усе тры юбілеі прыпалі на тры апошнія месяцы года, што, на жаль, у мітусні падрыхтоўкі і правядзення ўсемагчымых «мерапрыемстваў» яўна сканцэнтравала арганізатараў на асэнсаванне амаль толькі «сваіх», найбольш блізкіх ім па роду заняткаў і канкрэтнай прыналежнасці дат-падзей.

Разам з тым відавочна арганічная сувязь і паміж сутнаснымі параметрамі, характарам і сэнсам дзейнасці двух важнейшых адукацыйна-навукова-культурных цэнтраў маладой беларускай дзяржавы, што толькі-толькі пачала асэнсоўваць свае перспектывы, і веліччу аднаго чалавека – Паэта, які ў сілу свайго таленту прадугадаў многае з таго, што ўжо ў новых гістарычных умовах спрабавалі рэалізаваць і БДУ, і Інбелкульт.

А багульнена можна гаварыць аб тым, што ў эпіцэнтры ўсіх сваіх першачарговых задач абедзве ўстановы, праз вышэйшую адукацыю і навуку – БДУ, праз навуку і адукацыю – Інбелкульт, імкнуліся вывесці беларускі этнас на новы ўзровень культуры, уласцівай толькі яму ў яго выключнай данасці і спецыфіцы. Але з абавязковай уключанасцю ў працэсы, тэндэнцыі і дасягненні культуры сусветнай, і асабліва новай савецкай культуры, што фарміруецца пад яўным уплывам рускай культуры. У гэтых адносінах паэтычная і публіцыстычная творчасць, жыццёвы шлях Максіма Багдановіча былі запатрабаваныя ў аўдыторыях БДУ. Яго лёс і Талент у пачатку 1920-х гадоў становіліся быццам

нейкім крытэрыем адносінаў першых вучоных-прафесараў універсітэта і Інбелкульту да праблемы «беларускага адраджэння». У гэты час і пачынаецца грунтоўная навуковая прапрацоўка творчасці паэта на прадмет яго запатрабаванасці ва ўмовах асэнсавання таго, што ж варта браць з мінулага (у першую чаргу беларускага) у «сацыялістычнае заўтра», а што трэба ствараць нанова. Пытанне аб «сацыялістычнай культуры» ў яго нацыянальнай спецыфіцы адразу было пастаўлена перад амаль адначасова створанымі навукова-адукацыйнымі ўстановамі.

Таму сёння абсалютна зразумела, чаму літаральна з першых дзён у аснову іх дзейнасці быў пакладзены прыныцып: быць і стваральнікамі новых форм, напрамкаў, ачагоў культуры, і, у першую чаргу, быць актыўнымі распаўсюджвальнікамі і папулярызатарамі амаль усяго таго, што магло садзейнічаць росту культурнага ўзроўню беларусаў у цэлым. І калі Інбелкульт як бы сваёй назвай гэта прызначэнне ўвасабляў, то БДУ культуралагічны складнік рэалізоўваў і праз тэарэтычныя абгрунтаванні сваіх кіраўнікоў і прафесараў, і шляхам арганізацыі і правядзення канкрэтных мерапрыемстваў.

Напрыклад, такія ідэі адным з першых стаў выказваць рэктар універсітэта У.І. Пічэта. Старонкі беларускіх газет ужо

ПРА АЎТАРА

ЯНОЎСКІ Алег Антонавіч.

Нарадзіўся ў 1951 годзе ў в. Крычкі Мінскага раёна Мінскай вобласці. У 1973 годзе скончыў гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. З 1973 года працуе ў БДУ – лабарант музея гісторыі, выкладчык, дацэнт, намеснік дэкана, дэкан гістарычнага факультэта, прарэктар, першы прарэктар (1999–2003). З 1998 года – загадчык кафедры гісторыі Расіі гістарычнага факультэта.

Кандыдат гістарычных навук (1981), прафесар (2003).

Аўтар амаль 250 публікацый па гісторыі вышэйшай школы Беларусі, гісторыі інтэлігенцыі, знешняй палітыкі сярэднявечнай Расіі, дзясяткаў падручнікаў і навучальных дапаможнікаў для школ і ўніверсітэтаў.

Сфера навуковых інтарэсаў: гісторыя вышэйшай школы, інтэлігентства і ўніверсітэтанства, гісторыя знешняй палітыкі Расіі.

ў 1921–1922 гадах напоўнены яго аргументацыяй наконт таго, што «...Беларускі Дзяржаўны Ўніверсітэт пазірае на сябе як на цэнтр, вакол якога павінны збірацца цяперашнія і будучыя працаўнікі па пазнанню мяйсцовай культуры... У цяперашнім часе Ўніверсітэт аддае мяйсцовай культуры першараднае значэнне, уводзячы дзеля гэтага адпаведныя курсы альбо ствараючы цэльныя аддзяленні з асобным цыклам навуковых дысцыплін, сярод якіх беларусазнаўства займае першае месца...» [1].

Сапраўдным праграмным дакументам таго плана можна лічыць невялікую прадмову «Ад рэдакцыі» першага нумара «Прац Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў Мінску». У шэрагу сцверджанняў прыярытэтнасці навуковага складніка ў дзейнасці БДУ, для рэалізацыі якога і быў у 1922 годзе заснаваны гэты зборнік, рэдкалегія заяўляла: «Ён [БДУ] павінен быць таксама і ферментам развіцця нацыянальных культур краю, і перш за ўсё культуры беларускай, якая такі доўгі час зведвала знешняе абмежаванне, развівалася пры вельмі неспрыяльных умовах. Гэта ўнутранае развіццё беларускай культуры ні ў якім разе не павінна выяўляцца, аднак, у яе адасабленні ад агульначалавечых крыніц культуры. Трэба цвёрда памятаць, што ўсякая нацыянальная культура, нараўне з тым, што можна назваць «эстэтыка-патрыятычным» элементам, змяшчае ў сабе і магчымае развіццё і дасканаласць усіх галін культурнага жыцця і дзейнасці...» [2, с. 2]. Таму натуральным амаль ці не для ўсіх даследаванняў, што праводзіліся ў кабінетах і лабараторыях універсітэта ў 1920-я гады, стаў «культуралагічны кампанент». Вядома, больш за ўсё ў акцэнтаваным спалучэнні канкрэтыкі той ці іншай навуковай работы з выхадам на беларускі культурны складнік і абавязковым накіраваннем вынікаў на самую розную аўдыторыю (і студэнцкую, і рабочую, і сялянскую, і інш.) мелі поспех гісторыкі, філолагі і ў цэлым гуманітарыі. Напрыклад, амаль ці не ў поўным складзе яны (Д.П. Канчалюўскі, У.М. Перцаў, С.Я. Вальфсон, І.М. Салаўёў, А.М. Вазнясенскі, У.М. Іваноўскі і інш.) адгукнуліся на прапанову рэктара прачытаць перад насельніцтвам Беларусі платныя лекцыі навукова-адукацыйнага характару, а ўсе сабраныя грошы перадаць у дапамогу галадаю-

чым. Падобныя лекцыі чыталіся і з нагоды юбілейных падзей – 100-годдзя з дня нараджэння Ф.М. Дастаеўскага і М.А. Някрасава, і з выпадку ўшанавання памерлых і жывых «знакавых» для Беларусі дзеячаў культуры, літаратуры, навукі.

У кантэксте гэтай публікацыі варта звярнуць увагу на той бясспрэчны факт, які апошнім часам, і нават у юбілейных мерапрыемствах 2011 года, неяк пачаў забывацца: менавіта ўніверсітэцкія прафесары сталі галоўнымі натхняльнікамі і ініцыятарамі стварэння Інбелкульту і былі яго актыўнымі членамі-супрацоўнікамі. Нават яго структура ў многім была скапіравана з ужо ўсталяванай арганізацыйнай практыкі ўніверсітэта. А роллю рэктара БДУ У.І. Пічэты ў справе ініцыявання стварэння гэтай навукова-культурнай установы можна лічыць першараднай: ён неаднойчы выказваў свае аргументы, а 26 мая 1922 года на пасяджэнні Савета БДУ ў дакладзе «Аб стане Бел. Дзярж. Універсітэта «запэўніў калег, што «ў бліжэйшай будучыні мае быць заснаванне пры ўніверсітэце Навукова-даследчага інстытута беларускай культуры, і трэба спадзявацца, што тады справа вывучэння беларускай культуры пойдзе шпаркімі крокамі...» [3]. Гэта быццам запозненае запэўненне рэктара мела пад сабой дастаткова трывалае абгрунтаванне: нягледзячы на раней праведзеныя «аргмерапрыемствы» па адкрыцці самастойнага інстытута, пытанне аб яго дзейнасці пры БДУ ўсё яшчэ не было закрыта. Ішла, трэба думаць, не вельмі карэктная барацьба вакол пытання, якім усё ж такі быць Інбелкульту – самастойнай установай ці ў структуры першага беларускага ўніверсітэта. Вядома, што перамог першы пункт погляду, у многім заснаваны на абсалютна беспаспартым сцверджанні, выказаным яшчэ 29 мая 1921 года на пасяджэнні калегіі навукова-літаратурнага аддзела Наркамасветы БССР, што «зыходзячы з таго, што Інбелкульт, пасколькі ён будзе пабудаваны пры Дзярж. Універсітэце – расадніку чыста расейскай культуры, ні ў якім выпадку не будзе беларускай інстытуцыяй і прытым чыста акадэмічнай арганізацыяй, тады як маладой беларускай культуры патрэбен Інбелкульт як творчая ініцыятыўная лабараторыя беларускай культуры...» [4, с. 18].

Гэтыя нататкі могуць здацца сумбурнымі, аднак у кароткім аглядзе агульнай канвы, якая, на наш погляд, аб'ядноўвае дакументы,

што публікуюцца ніжэй, хацелася падкрэсліць тое, што ўжо «ў бурным патоку беларускага адраджэння» 1920-х гадоў відавочна не нейкая так зацэгана ў наступныя гады (і да сёння не ачышчана ад палітычнай кан'юктурнасці) «нацдэмаўшчына», а глыбокае ўсведамленне велічы спадчыны і ўсіх складнікаў беларускай культуры, прычым абавязкова ў яе гарманічнай спалучальнасці і ўзаемадапаўненні з агульнай «сімфоніяй» сусветнай культуры. І рэвалюцыйныя пертурбацыі, што далі магчымасць аформіць абрысы беларускай дзяржаўнасці, на «неаранай» ніве беларускай культуры раскрывалі накоплены ўнутраны патэнцыял як уласна інтэлектуалаў-беларусаў, так і многіх з тых, каго бурны рэвалюцыйны час закінуў у Беларусь і дазволіў праявіць свой высокі навукова-адукацыйны патэнцыял. І не злічыць імён такіх інтэлектуалаў, якія плённа і шчыра працавалі на культуру новай Беларусі.

Для ўспрыняцця чытачом некаторых такіх падыходаў, якімі кіраваліся першыя ўніверсітэцкія прафесары ў сваім асэнсаванні таго, што трэба для захавання і папулярызацыі беларускай культуры, з вялікага масіву цікавых і малавядомых матэрыялаў выбраны некалькі. Прынцып адбору быў вельмі просты: пэўная эксклюзіўнасць тэкстаў і адначасова лёгкая іх даступнасць для магчымага больш глыбокага прачытання. Вядома, у кантэксце вышэйпададзеных разважанняў. Таму прадстаўлены некалькі публікацый з рэспубліканскіх газет пачатку 1920-х гадоў толькі ў нейкім гісторыка-філалагічным абрамленні. Гэтым хацелася падкрэсліць і тагачасную навукова-адукацыйную «класіку» – многія з першых гуманітарных БДУ мелі менавіта гісторыка-філалагічную вышэйшую адукацыю, якая давала магчымасць ім свабодна адчуваць самыя важныя сумежныя сферы чалавечага пазнання. У цэлым жа навука і адукацыя ва ўсіх іх праявах сапраўды актыўна ўключыліся ў стварэнне менавіта беларускай культуры. Яе інтэрнацыяналізацыя па-савецку будзе ажыццяўляцца ўсё ж некалькі папней.

ДАКУМЕНТЫ

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ

Чествование Янки Купалы.

В воскресенье, 19 марта, в 1 час дня, в актовом зале университета (Магазинная, 27) имеет быть заседание факультета общественных наук, посвященное чествованию белорусского поэта Янки Купалы.

В чествовании примут участие ректор университета В.И. Пичетта, народный комиссар просвещения В.М. Игнатовский, профессора университета А.Н. Вознесенский, С.З. Каценбогин, Я. Лёсик, М.Н. Пиотухович и зам. предс. акцентра С.М. Некрашевич, артисты и хор Белгостеатра.

Звезда. 16 марта 1922 г.

Чествование Якуба Коласа.

30-го апреля, в 1 час дня, в актовом зале университета имеет быть заседание, посвященное чествованию белорусского поэта Якуба Коласа. В чествовании примут участие: ректор Ун-та профес. В.И. Пичетта, Наркомпрос В.М. Игнатовский, преподаватели Пиотухович и Лёсик и др.

Звезда. 28 апреля 1922 г.

Урачыстае пасяджэнне ў Беларускам Дзяржаўным Універсітэце, ахвяраванае памяці беларускага песняра Максіма Багдановіча.

У нядзелю, 26-га лістапада г.г., з прычыны споўніўшагася пяцігодзьдзя з дня сьмерці выдатнага беларускага песняра і пісьменьніка Максіма Аляксандравіча* Багдановіча, у актавай залі Беларускага Дзяржаўнага Універсітэту адбудзецца ўрачыстае публічнае пасяджэнне, ахвяраванае памяці песняра.

З дакладамі аб творчасці і значэнні Максіма Багдановіча для беларускае літэратуры выступаць прафесары Універсітэту: У.І. Пічэта, У.М. Ігнатюўскі, З.С. Каценбогін і лектар Універсітэту М.М. Піятуховіч.

Пасля дакладаў адбудзецца літэратурна-вакальная часціна вечару, у якой прымуць удзел: хор Беларускага Пэдагагічнага Тэхнікуму, артысты і артысткі Беларускага Дзяржаўнага Акадэмічнага Тэатру, а таксама некаторыя беларускія песняры і пісьменьнікі.

Пачатак а 7 гадзіне ўвечары.

Уваход для ўсіх вольны.

Савецкая Беларусь. 25 лістапада 1922 г.

Вечар памяці беларускага паэта Максіма БАГДАНОВІЧА.

З прычыны 5 гадавіны пасля сьмерці беларускага паэта М. Багдановіча 3-га гэтага сьнежня ў Актавай Зале Беларускага Дзяржаўнага Універсітэту па Магазыннай вуліцы адбудзецца ўрачыстае пасяджэнне, пасьвячонае памяці паэта.

З дакладамі выступаць праф. Універсітэту: У.І. Пічэта, С.З. Каценбогін, У.М. Ігнатюўскі і М.М. Піятуховіч.

Пасля дакладаў хор Беларускага Пэдагагічнага Тэхнікуму выканае некалькі вакальных №№, а артысты

* Так у тэксце

Беларускага Дзяржаўнага Тэатру прадэклямуюць некаторыя вершы паэта.

Пачатак а 5 гадз. ўвечары. Уваход для ўсіх вольны.

Савецкая Беларусь. 3 снежня 1922 г.

Беларуская культура. Вечар памяці беларускага песняра Максіма Багдановіча.

У нядзелю, 3 снежня, у актавай залі Беларускага Дзяржаўнага Ўнівэрсытэту адбыўся вечар, прысьвячоны памяці выдатнага беларускага песняра й пісьменьніка Максіма Аляксандравіча* Багдановіча з прычыны пяцёхгодзьдзя яго сьмерці, якая здарылася 25-га мая 1917 г.

У афіцыйнай часьціне вечару прынялі ўдзел: рэктар Унівэрсытэту пр. У.І. Пічэта, лектар М.М. Піатуховіч, старшыня Цэнтралбелсаюзу Я.Л. Дыла і беларускі драматург У. Галубок.

Урачыстае пасяджэньне адчыніў рэктар Унівэрсытэту У.І. Пічэта. У сваім уступным слове ён сказаў, што некалькі гадоў таму назад, калі ён працаваў яшчэ ў Маскоўскім Унівэрсытэце, да яго зьявіўся якісь малады студэнт, просячы яго дапамагчы распаўсюджваньню сярод маскоўскіх беларусаў і прагрэсыўнага маскоўскага грамадзянства думкі аб падтрыманьні культурна-нацыянальнага руху на Беларусі. Гэты малады студэнт – быў Максім Багдановіч.

Далей У.І. Пічэта адзначаў, што М. Багдановіч мае вялізарнае значэньне для Беларусі ня толькі як выдатны песьняр і пісьменьнік, але і як выдатны публіцыст, крытык і наогул як усебакова адукаваны чалавек. З гэтай прычыны сьмерць М. Багдановіча зьяўляецца надта цяжкім ударам для беларускай культуры наогул і для беларускага пісьменства паасобку.

Даклад М.М. Піатуховіча.

Пасьля ўступнага слова М.М. Піатуховіч прачытаў даклад на тэму: «Максім Багдановіч як імпрэсіяніста». У пачатку свайго вельмі цікавага дакладу М.М. Піатуховіч адзначыў, што Максім Багдановіч займае асобнае мейсца ў гісторыі беларускага пісьменства – мейсца, якое адзначаецца яго пахаджэньнем і асаблівымі ўмовамі яго жыцьця.

Песьняры і пісьменьнікі Беларусі ў большай сваёй частцы паходзяць з клясы сялянскай альбо пралетарскай, а М. Багдановіч належыць да працоўнай інтэлігенцыі. Беларускія паэты ў большай сваёй частцы набывалі сабе разьвіцьцё шляхам самаадукацыі; яны цесна былі звязаны з народнай глебай, і гэтая блізкасьць да роднага службыла крыніцай іх паэтычнага натхненьня. Максім Багдановіч атрымоўвае шырокую сыстэматычную адукацыю, грунтоўна знаёміцца з сусьветнай літэратурай. Лёс надта рана адрывае яго ад роднай глебы Горадзеншчыны і ставіць яго ў абстаноўку горада. Замест вякамі склаўшага быту беларускай вёскі, з якой звязана муза Я. Купалы, Я. Коласа і іншых беларускіх пісьменьнікаў, М. Багдановіча акружае рознастайны быт буйных гандлёвых цэнтраў Паволжа. Замест аднастайных уражаньняў беларускай вёскі душа яго прапітваецца з маленства размаітым уражаньнямі гарадзкага жыцьця з яго нэрвовасьцю, кіпучасьцю і рухавасьцю.

Розьніца ўмоваў жыцьця выклікала й асаблівасьць літэратурнага кірунку ў творчасьці М. Багдановіча.

М.М. Піатуховіч

Пануючы напрамак у беларускай літэратуры – рэалізм. Пісьменьнікі й песьняры Беларусі ў сваіх творах шырока адбіваюць беларускую прыроду, быт беларускай вёскі. Ад іх твораў вее араматам скошанай сенажаці, супакоем і цішай вясковага жыцьця. Муза М. Багдановіча, наадварот, нэрвовая, муза гораду: яна ўся – рух, зьменчывасьць. У той час як паэты Беларусі зьяўляюцца пераважна рэалістамі, М. Багдановіч – паэта імпрэсіяніста.

Імпрэсіянісцкая манера асабліва заўважваецца ў М. Багдановіча ў нізцы вершаў «Места». Яго маляваньне гарадскога жыцьця напамінае бэльгійскага пісьменьніка Э. Верхарна, яго «Горад».

Зрабіўшы параўнаньне М. Багдановіча з іншымі беларускімі паэтамі, дакладчык адзначае, што імпрэсіянізм М. Багдановіча адчуваецца і ў інш. галінах яго творчасьці. Малюючы гістарычнае мінулае Беларусі, паэта ніколі не дае шырокіх малюнкаў гэтага мінулага, як, напрыклад, Я. Купала ў сваім вершы «Над Нёманам»; ён фіксуе асобныя гістарычныя вобразы й моманты: летапісца, перапісчыка, слудцкіх ткаляў, за працай і г.д. У гэтых адносінах М. Багдановіч напамінае сваёй манерай В. Брусава.

Як апісальнік прыроды, М. Багдановіч таксама ніколі не дае шырокіх пэйзажаў і малюнкаў: ён зарысоўвае толькі асобныя моманты і іх суб'ектыўнае праламленьне ва ўласнай псыхіцы.

З імпрэсіяністамі збліжае М. Багдановіча і яго карыстаньне сродкамі музыкі й малярства ў вершах. У М. Багдановіча ёсьць узоры музыкальнай лірыкі («Завіруха»); яго вобразы дзівяць сваёй канкрэтнасьцю і плястычнасьцю. Яго сымбалі часта напамінаюць міфы, – што збліжае яго з Віктарам Гюго.

Нарэшце, М.М. Піатуховіч адзначае, што М. Багдановіч і па складу свайго розуму, па сваёй філэзофіі таксама зьяўляецца імпрэсіяністам.

Асабліва часта ахаплівалі М. Багдановіча думы аб сьмерці. Але ў душы паэты быў куток, над якім нават думка аб сьмерці ня мела ўлады. Гэта – культ характава. У эстэтызьме М. Багдановіч, падобна Бодлеру, Оскар Уайльду і многім інш. паэтам, знайшоў сабе апошні прытулак і спакой. У памяці патомкаў ён будзе адвечна жыць, як песьняр характава.

Даклад У.І. Пічэты.

У пачатку свайго дакладу У.І. Пічэта адзначае, што М. Багдановіч, як публіцыст, мае вялізарнае значэньне ў гісторыі беларускага нацыянальна-культурнага адраджэньня. Сваімі артыкуламі, якія друкаваліся ў розных расейскіх журналах і газэтах, паэта стараўся пазнаёміць чытачоў з беларускім нацыянальным рухам і адзначыць яго мейсца ў гісторыі эўрапейскіх нацыянальных рухаў і эўрапейскай культуры, якая йдзе ў сваім разьвіцьці ад адзінай сярэднявечнай культуры да шматлікіх нацыянальных культур. З гэтай прычыны зусім зразумела, што з працягам часу ад расейскай культуры аддзяліліся ўкраінская й беларуская

* Так у тэксьце

культуры. Беларуская культура мае права на самастойнае існаванне. Яе гістарычная існасць шмат адражняецца ад культуры расейскай. Блізкасць Заходняй Эўропы дала беларускай культуры асобны характар і адзнаку.

Адзначыўшы галоўныя пэрыяды ў гісторыі беларускага нацыянальна-культурнага руху, дакладчык заўважыў, што з пачатку XX в., як толькі з'явілася на Беларусі новая дэмакратычная інтэлігенцыя, беларускі рух найболей узмацняецца, асабліва гэта было прыкметна пасля 1905 г. З гушчы новай інтэлігенцыі з'явілася багата беларускіх пісьменьнікаў і песняроў, якія зрабіліся правадырамі новага пакалення.

Беларускі рух з гэтых часоў стаў на цвёрдую глебу.

У канцы свайго дакладу У.І. Пічэта адзначае, што М. Багдановіч шчыра верыў у жыццёвасць і блізка росквіт беларускага культурна-нацыянальнага адраджэння. Сучаснае становішча беларускае справы, па пэўнай і цвёрдай думцы дакладчыка, зусім спраўдзіла шчырыя жаданні М. Багдановіча.

Даклад Я.Л. Дылы.

У сваім дакладзе т. Дыла выкладае мала каму вядомыя і вельмі цікавыя весткі аб творах М. Багдановіча. Ён паведамляе, што большая частка твораў песняра зусім невядома беларускаму грамадзянству, бо дагэтуль не надрукована. Шмат рукапісаў паэты знаходзяцца ў яго бацькі, у многіх прыватных асоб, а таксама і ў гаспадыні тэй кватэры ў Ялце, дзе правёў апошнія свае дні М. Багдановіч.

М. Багдановіч надта ўдачна перакладаў на беларускую мову фінскую народную паэму «Калевала», але дзе знаходзіцца гэты пераклад – невядома.

Дакладчыку вядомы надзвычайна ўдалыя музыкальныя апрацоўкі твораў М. Багдановіча беларускім кампазітарам К. Галкоўскім, які зараз знаходзіцца ў Вільні.

Нарэшце, беларускі драматург У. Галубок падзяліўся з прысутнымі сваім шчырым успамінам аб М. Багдановічу. З надзвычайным пачуццём паведаміў ён прысутным аб апошніх днях жыцця паэты. У літаратурна-вакальнай часціне хор Беларускага Педагагічнага Тэхнікуму выканаў вельмі стройна кантату, прысьвячонаю М. Багдановічу, словы якой напісаны с. Александровічам, а музыка — с. Чарнякоўскім, «ворагам беларушчыны», паложаны на музыку памянёным сябрам і інш. Я. Журба прадклямаваў свой верш «Песняру хараства», ахвяраваны памяці М. Багдановіча.

Савецкая Беларусь. 6 снежня 1922 г.

У.І. Пічэта

Я.Л. Дыла

Вечар памяці Максіма Багдановіча. (16 чэрвеня г.г.)

Пад гукі Інтэрнацыяналу старшыня Інбелкульту тав. Некрашэвіч адчыняе вечар памяці без пары сыйшоўшага ў магілу беларускага паэты Максіма Багдановіча, азнаёміўшы з кароткім жыццём паэты, зазвае ўсіх вітаць прысутнага тут бацьку паэты Адама Багдановіча. Уся зала зашугала бурнаю авацыяй.

– Я некалі адарваў свайго сына ад радзімы, цяпер я зьвяртаю ўсё, што ён па сабе пакінуў. Адаю ўсё тым людзям, якіх любіў мой сын і якія яго любяць.

– Сягоньня сярод нас госьць Адам Юравіч Багдановіч, – выступае т. Дыла і ў сьціслых словах дае малюнак жыцця і працы бацькі паэты.

Адзначыўшы яго пахаджэнне з сялянства, яго працу настаўнікам, яго ўдзел у партыі народавольцаў, ён кажа, што пасля роспуску партыі Адам Юравіч перайходзіць да «мірнае» працы ў банк. Потым адцяняе працы А.Ю. па этнаграфіі і яго замілаванне да працы сына, якую ён вырагатаваў у крытычны момант яраслаўскага белагвардзейскага паўстання.

У адказ А.Ю. кажа: «Я ў моладасьці даў клятву служыць народу. Гэтай клятве я не зьмяніў і надалей колькі хопіць сілы буду яму служыць».

Пасля гэтага з аглядам матываў творчасці Максіма Багдановіча выступае прафэсар Б.Д.У. Пятуховіч.

– Яго вершы – гэта люстра яго перажываньняў, – кажа ён і дае сьціслы сілуэт Багдановіча.

– Рана ён пачаў пісаць вершы і ўжо 17–18 гадоў дае добра апрацаваныя вершы, у якіх адсвечваецца яго дума. Кідаецца ў вочы замілаванне паэты да народнае фантастыкі, бо яе вобразы многа казалі яго пачуццю, адбівалі шматфарбнасьць сьвету, адсвечвалі ўнутраны сьветапагляд народу. Адгэтуль паэта ўспрымае панпсыхізм прыроды, на лёне якой душа яго набывае дзіцячае чыстасьці.

Апроч вобразаў народнай фантастыкі паэту захапляюць вобразы мінулай Беларусі, якія вабяць яго сваёю беспасярэднясцю, сваёю цэльнасьцю.

Стварае ён і індывідуалістычныя вершы, як «Страцім-лебедзь». Тут гучаць байранаўскія матывы. І гэты настрой змаганьня й барацьбы ў паэты падрэзаны рэфлексіяй, чыннасьцю халоднага розуму. Ён сам падкрэсьлівае сваю раздвойнасьць між пачуццём і розумам. «Думкі розумам снуюцца, пачуццё праз край бяжыць». Шуканьне цэльнасьці – вось скарб паэты. Ён падвойна ўспрымае ўсе зьявішчы і бачыць, як багна адбівае зоры-ліліі. Рэфлексія пакідае мрачнасьць на ўсе вершы.

У роднай старонцы паэта складае лепшыя песні. Беларусь – гэта крыніца жывога вады, і яго жаданьне быць пахованым у роднай старонцы хоць у гліне. Беларусь – гэта дзяўчынка з заплаканым тварам. Айчына – гэта насенне, якое захавалася ў эгіпецкай зямлі. Гэты вобраз-сымбаль магутнасьці духа беларуса. Беларусь – гэта дьямэнт, і паэта верыць: «Ня згасла сонца, сонца ўстане. Ён, гэты дзень, яшчэ настане, і ачуняе старана». Так пры пачуццёвым успрыманьні, а разумовае ў жудасных фарбах рысавала народнае гора. І паэта разумее, што, каб перамагчы яго, трэба барацьба, якая ў сваю чаргу патрабуе ахвяраў. І вось з аднаго боку вера, а з другога сумненьне, ці знойдуцца сілы. Тое-ж бачым і ў вершах эстэтычных. Добра коласам быць, але лепш васільком. Гэта пакланеньне хараству

збліжае з рамантыкамі, хоць да думкі іх, што «душа паэты нябесным агнём абагрэта», ён адносіцца скэптычна, бо ведае, што «пекна сьпяваюць і жабы». Паддаўшыся рэфлексіі паэта разбурае адну за другой ільюзіі. Лырыка каханьня пабудована на сумны лад. Ён зазначае труднасьць адшуканьня «родных душ». Злы лёс іх разлучае, калі і спаткаюцца. Сямейнае жыцьцё? Ён шмат паэзіі бачыць у матцы, але пад надворным пекным пакровам сямейнага шчасьця ён бачыць і «гназдо, зьлепленае з броду». Разбурае ён і рэлігійную ільюзію. У душы нашага паэты дзве струі: парыўчасьць Дон-Кіхота і самааналіз Гамлета. Прычынамі пэсімізму зьяўляюцца з аднаго боку хвароба, а з другога сацыяльны фактар. Паэта жыў у часы царскае рэакцыі. Паэта-індыўдуаліста імкнуўся да шырокае працы, да шырокай чыннасьці, якой на кожным кроку рэакцыя ставіць перашкоды. Душа паэты пашчотная, як астры, але вакол яе турма рэакцыі.

З аглядам навуковае працы Максіма Багдановіча выступае рэктар Б.Д.У. прафэсар Пічэта і з уласьціваю яму шчырасьцю дае малюнак маладога беларускага вучонага.

— У сьнежні 1915 г. у маёй кватэры раздаўся званок. Я адчыніў дзьверы і ўгледзеў маладога студэнта. Гэта быў Максім Багдановіч, — пачаў Пічэта. І далей апавядае, як Багдановіч-студэнт Яраслаўскага юрыдычнага ліцэю зьвярнуўся да яго за дапамогаю займацца гісторыяй роднага краю і якое ўражаньне ад М.Б. засталася пры першай і апошняй стрэчы.

— Ён быў прадстаўніком тых, на штандары каторых было напісана адраджэньне нацыянальных культур.

Далей, адцяніўшы супрацоўніцтва М.Б. у «Украинской Жизни», Пічэта выясьняе значэньне Максіма Багдановіча ў культурна-нацыянальным адраджэньні. Ён адцяняе галоўныя момэнты з гісторыі культурна-нацыянальнага руху Беларусі. Падкрэсьлівае момэнты ўпадку й росквіту, што мае мейсца ва ўсіх народаў, галоўную ўвагу спыняе на мамэнце зьмены беларусафільства беларусазнаўствам, і першае мейсца ў гэтым апошнім адводзіць М. Багдановічу. Асобы, вышаўшыя з народу, разумеюць народ, яго любяць. Яны адшліфоўваюць мову, твораць літэратуру. Кожны народ, па яго думках, мае права разьвівацца на агульна-сусьветным фоне і ў працэсе гэтага разьвіцьця дыфэрэнцыравацца. Як з культуры сярэднявекі вылучаліся нацыянальныя культуры, так і з агульна рускай беларуская і ўкраінская, і стрымаць гэтага ходу немагчыма. Багдановіч даў схэму культурна-нацыянальнага адраджэньня, выклікаўшы добрае разуменьне гістарычнага працэсу. Дасьледжаючы гісторыю захаду, ён такую ж мерку прылажыў і да гісторыі Беларусі. Гэта трэба будзе мець на ўвазе будучым гісторыкам. Багдановіч не казаў, што трэба стварыць, а тварыў сам характаво мовы, літэратуры і інтэлігенцыю. Багдановіч факт першасьцёпеннай значнасьці ў гісторыі культурна-нацыянальнага руху. Ён першы з гораду пайшоў насустрэчу іншым з вёскі.

Ён памёр, закончвае праф. Пічэта, ня даўшы прастору магутным крыльлям. Каб жыў у сучасны момант М. Багдановіч, ён быў бы ў ліку тых беларусаў, якія чытаюць лекцыі катэдраў Б. Д. У.

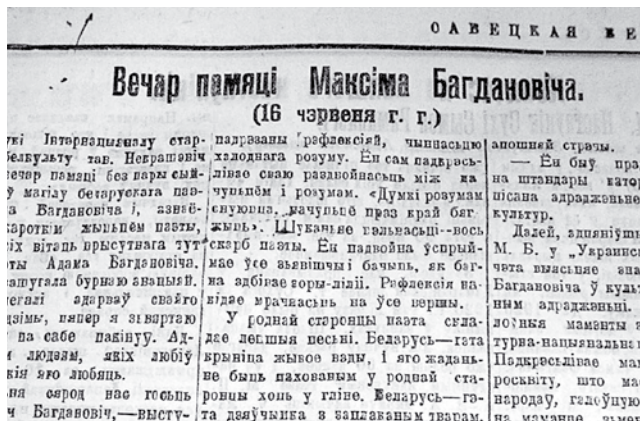
Выступае Смоліч, які дадае да вышэйсказанага, што М. Б. вызначыўся сваёю будзёрнасьцю і не шкадаваў сваіх сілаў для бацькаўшчыны. Грамыка чытае нарыс паэты ў пекных вобразах. (Гэты нарыс змешчаны ў «Польмі» № 3—4.) Пясьняр сноў і чараў паўстае ва ўсёй сваёй велічыні.

Як жа гэты пясьняр выхаваўся, як гадаваўся і якія крыніцы яго разьвіцьця? У сьціслых словах гэта высвятляе бацька Максіма Адам Юравіч. Ён супыньваецца на двух момантах: выхаваньні і сьмерці.

Апошнім выступае Дыла і знаёміць з тымі матар'яламі, якія бацька Максіма перадаў Інбелкульту. Ён падкрэсьлівае некаторыя моманты самай творчасьці М. Б., як прылады працы для пачынаючых песьняроў. «Гэтыя матар'ялы, заканчвае Дыла, выявяць прад намі Максіма Багдановіча ва ўсёй паўнаце. Будзем жа нецярпліва чакаць выхаду іх у сьвет!»

А. Б.

Савецкая Беларусь. 20 чэрвеня 1923 г.

Беларуская мова, як фактар нацыянальнай культуры.

Даклад праф. У.І. Пічэты

29 верасьня ў Менскім таварыстве гісторыі і старажытнасьці адбылося 25 чарговае пасяджэньне, на якім праф. У.І. Пічэта прачытаў даклад на вельмі цікавую тэму: «Беларуская мова, як фактар нацыянальна-культурны». У пачатку свайго дакладу праф. Пічэта адзначыў, што сярод вучоных у апошні час вельмі павялічылася цікавасьць да пытаньняў мовы.

Пэралічыўшы цэлы шэраг вучоных, якія займаюцца ў апошні час досьледамі мовы, як нацыянальна-культурнага фактара, дакладчык зрабіў параўнаньне становішча моў нацыянальных меншасьцяў перад апошняй вайной у Заходняй Эўропе і ў быўшай Расейскай дзяржаве. Пазначыўшы вельмі цяжкае становішча моў недзяржаўных нацый у Расеі, дакладчык падкрэсьлівае, што толькі пасья Вялікай Акцябрскай рэвалюцыі пачынаецца новая эпоха ў разьвіцьці моў нацыянальных меншасьцяў у Расеі і даказвае, што разьвіцьцё той ці іншай мовы цалкам залежыць ад палітычнай консолідацыі дзяржавы.

Пераходзячы да беларускай мовы, праф. Пічэта кажа, што да апошніх часоў яна амаль што зусім ня высочвалася з боку свайго гістарычнага разьвіцьця; але зараз для беларускай мовы адчыняецца шырокая магчымасьць для навуковых досьледаў. Вядучы дасьледчую працу над беларускай мовай, неабходна змагацца за яе на некалькіх фронтах, — кажа дакладчык, — неабходна знаёміць з беларускай мовай эўрапейскія народы.

Адзначыўшы эпохі росквіту і ўпадку беларускай мовы і беларускай культуры, дакладчык падкрэсьлівае, што,

наглядзячы на страшэнны ўціск як з боку Польшчы, так і з боку старой царскай Расіі, беларуская мова захавала сваю жывучасць, дзякуючы надзвычайна багатай народнай паэзіі, і такім чынам з'явілася магутным фактарам у развіццці нацыянальна-культурнай сьвядомасці беларускага народу.

Пераходзячы да сучаснага становішча беларускай мовы, паважаны прафэсар кажа, што толькі Вялікая Акцябрская рэвалюцыя адчыніла новую эпоху для развіцця беларускай мовы; ворагі беларускай культуры з боку палякоў, расейцаў і іншых нацыяў змяняюцца з кожным днём, бачачы прогрэсыўнае развіццё памянёнай культуры. Вялікія заданні ляжаць на сучаснай беларускай інтэлігенцыі па развіццю беларускай мовы і культуры. Посьпех гэтых заданняў забяспечан, бо пры Савецкай уладзе няма пагрозы з боку расейскай культуры.

У заключэнне дакладчык выказвае пераконанне ў тым, што беларуская мова з'яўляецца крыніцай для выяўлення ўсіх духоўных сіл беларускага народа.

З крытыкай дакладу выступіў с. Маслакавец, які адзначыў, што дакладчык вельмі мала спыніўся на гістарычным развіццці беларускай мовы і не ўпамянуў некалькіх асоб, якія займаліся вывучэннем беларускай мовы, як, напрыклад, праф. акадэмік Карскі, Бяссонаў і інш. Па думцы с. Маслакаўца, вывучэннем беларускай мовы на Захадзе займаліся куды больш, чымся думае дакладчык. Апроч таго, неабходна было больш уважліва прасачыць за развіццём беларускай мовы ў XIV, XV і XVI стагоддзях, а таксама і за адносінамі да гэтай мовы тагдышняй беларускай інтэлігенцыі. Праф. Пічэту трэба выказаць шчырую падзяку за тое, што ён першы паставіў на строга навуковы грунт пытанне, якое знаходзіцца ў тэме яго дакладу, але пры гэтым неабходна выказаць надзею, што ў далейшых сваіх працах па гісторыі беларускай культуры шануюны прафэсар выявіць больш фактычны бок развіцця беларускай мовы і культуры.

Прысутным на справаздачы Яз. Дылам былі прыведзены довады вядомай тэндэнцыйнасці расейскіх вучоных (асабліва акад. Сабалеўскага і ў апошніх працах Карскага) і зроблены ўвагі на тое, што нават у XVI і XVIII вяках беларуская мова жыла ў кругох сярэдняй і дробнай буржуазіі, аб чым сведчаць судовыя дакументы і выданыя вуніцкія і што нават Мураўёву прыходзілася касаваць карыстанне белар. моваю для казанняў у правасл. царквах. Ён зазначыў таксама, што жывая белар. мова захавалася датотуль ня толькі сярод сялянства, але і ў мяшчанства гарадоў і мястэчак Беларусі.

Прысутныя з вялікай напружанасцю слухалі цікавы даклад і спрэчкі па дакладу.

Я. Журба.

Савецкая Беларусь. 3 кастрычніка 1923 г.

БГУ беларуссизуруеця.

29 марта в зале заседаний ЦИКа БССР состоялось заседание центральной национальной комиссии под председательством т. А.И. Хацкевича.

Ректор БГУ проф. Пичетта сделал на этом заседании доклад о белоруссизации БГУ. В настоящее время в стенах университета обучается 2.482 студента (кроме рабфака). По национальности они разделяются следующим образом: 1.419 белоруссов, 862 евреев, 116 русских, 41 поляк и др.

Белоруссизация университета началась со второго года его существования, но наиболее успешно она продвинулась вперед только за последние годы.

В 1927 г. была организована специальная комиссия под председательством т. Друщица, которая произвела проверку знаний белорусского языка среди научного персонала университета. Проверка показала, что большинство доцентов и ассистентов удовлетворительно владеют белорусским языком. Лицам, не знавшим белорусского языка, было предложено к сентябрю 1927 г. подготовиться по этому предмету. С этой целью были организованы кружки при БГУ, а профессорский состав работал в кружках, организованных при отдельных клиниках и кабинетах.

Наиболее успешно проведена белоруссизация на кафедре БГУ, где почти все дисциплины уже переведены на белорусский язык. На первом курсе правхоза работают на белорусском языке семинарии. В текущем году рефераты подаются на белорусском языке.

В своем докладе проф. Пичетта отметил необходимость усилить выпуск научных пособий на белорусском языке.

Затем с содокладом выступил т. Будин. На заседании была избрана комиссия под председательством тов. Абрамчука, которой поручено в недельный срок разработать резолюцию и представить ее на окончательное утверждение национальной комиссии.

Рабочий. 31 марта 1928 г.

Ліст рэктара БДУ.

Паважаны т. рэдактар!

Дазвольце падзяліцца праз вашу паважаную газету наступнымі думкамі.

Пасля заканчэння Гістарычнага Тыдня ў Берліне я выехаў у Кёльн на выстаўку друку.

Першы павільён, які я аглядаў, быў савецкі павільён. У першую чаргу я стаў шукаць беларускі аддзел. Добра ведаў, што Беларускі НКАСьветы выслаў на выстаўку ўсе выданыя Беларусі, якія яскрава прадстаўляюць беларускі друк у рэвалюцыйныя часы. Мне вельмі было пажадана разглядзець і параўнаць беларускі друк з друкам іншых Саюзных Рэспублік, каб ясьней выявіць нашы дасягненні ў гэтым напрамку.

Нажал, нічога гэтага я зрабіць ня мог. Па-першае, я з вялікай цяжкасцю, ды і то пры дапамозе аднаго з членаў выставачнага камітэту, знайшоў беларускі аддзел, які аказаўся закінутым на 2 паверсе ў кутку. Беларускі друк быў прадстаўлены вельмі слаба: 10–12 кніжак – і толькі. Куды дзяваліся ўсе экспанаты – я ня ведаю, але скласці поўнае прадстаўленне аб беларускім друку, на падставе матэрыялаў выстаўкі, не з'яўляецца магчымым. Безумоўна, тут зроблена кім-та вялікая памылка, і трэба разглядзець, хто з'яўляецца віноўнікам такой арганізацыі беларускага аддзелу. Я добра ведаю, што з боку НКАСьветы БССР прыняты ўсе мерапрыемствы, каб выявіць прычыны адсутнасці беларускіх экспанатаў на выстаўцы ў Кёльне. Я лічу неабходным, каб дасланы былі новыя экспанаты з тым, каб беларускі друк быў прадстаўлены поўнасьцю. Месяцы – жнівень, верасень і палова кастрычніка – гэта будучыя месяцы, у якія будзе найбольшая наведваемасць выстаўкі, і будзе вельмі шкода, калі ўсе наведваючыя выстаўку азнаёмяцца з беларускім друкам толькі на падста-

ве тых выпадкова выстаўленых кніжак, якія знаходзяцца ў Кёльне.

Рэктар Ун-ту, праф. У. ПІЧЭТА.

Савецкая Беларусь. 2 жніўня 1928 г.

Пісьмо У.І. Пічэты ў наркамат асветы БССР 11 чэрвеня 1928 г.

У мінулы панядзелак, 4 чэрвеня, было прызначана пасяджэнне Праўлення Універсітэту, адносна абгаварэння навучальных плянаў Пэдфаку і Факультэту права і гаспадаркі.

А 10-й гадзіне намеснік рэктара т. Слонім паведаміў мяне аб сваіх думках адносна неабходных змен як у навучальным пляне, гэтак сама і наконт скарачэння цэлага шэрагу выкладчыкаў.

Дзякуючы невялікаму тэрміну, які заставаўся да пачатку пасяджэння, і дзякуючы таму, што ўсе гэтыя пытанні былі для мяне новымі, бо намеснік рэктара да 4 чэрвеня не лічыў магчымым абгаварыць гэтыя пытанні, я не лічыў магчымым на пасяджэнні Праўлення выступаць як з крытыкаю самога праекту навучальных планаў Пэдфаку, а таксама адносна скарачэння персанальнага штату працаўнікоў. Мною толькі было адзначана, што гэтыя скарачэнні ў сваёй большасці нічым не апраўданы і супярэчаць палажэнню аб навуковых працаўніках.

Не крытыкуючы праект т. Слоніма, па думках палітычнага характару, не жадаючы, каб гэтыя спрэчкі і распараджэнні былі прадметам публічнага абгаварэння ў Праўленні Універсітэту, нягледзячы на тое, што самае пасяджэнне было абвешчана сакрэтным, я, вядома, не магу згадзіцца з яго прапановамі, з прычыны таго, што яны вельмі шкадліва адаб'юцца як на пастаноўцы выкладання на Пэдфаку, гэтак сама і на самым Універсітэце ў яго персанальным складзе. Я не разгледжваю пытання аб тым, наколькі правільным і мэтазгодным з'яўляецца абгаварэнне настолькі важнага пытання за палову гадзіны да пачатку пасяджэння. Мне здаецца, што было б мэтазгодным, калі маецца рэктар, якому давярае Урад, і які, па думцы закона, нясе персанальную адказнасць за тое, што робіцца ва Універсітэце, вырашаць прынцыповае пытанне, якое не было прадметам абгаварэння з рэктарам, які, акрамя гэтага, загадвае навучальнаю часткаю. Мне здаецца, што гэтакі метаад вырашэння такіх прынцыповых пытанняў з'яўляецца няправільным і не адпавядаючым таму становішчу, якое займае Рэктар Універсітэту, якому Урад Беларусі даручыў такую вялікую і адказную справу, як кіраванне Універсітэтам.

Каб несці поўную адказнасць за ўсё, што робіцца ва Універсітэце, для гэтага неабходна, каб Рэктар Ун-ту быў той асобаю, з якою можна гаварыць аб тых балючых пытаннях, якія належаць разгледжанню. Было б няправільна, каб да ведама Рэктара даводзілі аб тых ці іншых думках альбо прапазіцыях, якія ўжо прынцыпова былі вырашаны ва універсітэцкіх палітычных арганізацыях.

Лічачы немагчымым падымаць усе гэтыя пытанні на пасяджэнні Праўлення Ун-ту, я правёў пасяджэнне, не выказваючы сваіх думак па пытаннях, якія былі закрануты Намеснікам Рэктара. Аднак, не згаджаючыся з цэлым шэрагам прапанов т. Слоніма, я лічу неабходным зрабіць свае заўвагі адносна планаў, унесеных для разгледжання на пасяджэнні Праўлення.

З прычыны таго, што праект навучальных планаў т. Слоніма не падвяргаўся галасаванню ў Праўленні Ун-ту, што па гэтых пытаннях былі спрэчныя думкі праф. Пятуховіча, як Дэкана факультэта, і што Рэктар Ун-ту не згаджаецца з цэлым шэрагам прапазіцыяў, мною дадзена было распараджэнне, каб Народнаму Камісарыяту Асветы БССР былі пасланы планы, якія былі складзены Дэканатам факультэту, а таксама планы, якія абгаворваліся на пасяджэнні Праўлення Ун-ту.

Прымаючы пад увагу ўсе гэтыя думкі, я лічу неабходным адносна навучальных планаў выказаць наступнае:

Беларускі Дзяржаўны Універсітэт з'яўляецца Універсітэтам краявым. Такім ён быў з моманту заснавання яго. На працягу 7 год яго краявое значэнне, дзякуючы пашырэнню навучальных планаў і павелічэнню агульнага ліку выкладчыкаў, усё больш і больш пашыралася. Гэта, перш-наперш, выражалася ў тым, што шэраг выдатных працаўнікоў, беларусаў па паходжанні, быў прыцягнены да працы ва Універсітэце, а, з другога боку, вывучэнне Беларусі ў розных галінах займала галоўнае месца. Толькі дзякуючы ўсебаковаму вывучэнню Беларусі ва Універсітэце, шырока павялічылася краязнаўчая праца на Беларусі, а з агульнага ліку студэнтаў маглі выдзеліцца асобы, якія па сваёй падрыхтоўцы былі для застаўлення пры Універсітэце ў якасці аспірантаў.

Акрамя гэтага, трэба сказаць, што студэнты, якія атрымалі значныя веды па *гісторыі Беларусі*¹, могуць быць вельмі карыснымі працаўнікамі і ў школе.

Той праект, які абгаварваўся ў Праўленні Ун-ту, парушае агульную мэтаўстаноўку Універсітэту і ставіць Беларускай прадметы ў такое становішча, пры якім фактычна скасоўваецца вывучэнне *гісторыі*² Беларусі і *яе культуры*³, адступаючы на задні план, і перастае быць цэнтрам вывучэння ва Універсітэце.

Згодна планам Пэдфака, на ўсе прадметы па беларусазнаўству адводзілася 40 гадзін. Згодна прапазіцыі т. Слоніма, на ўсе прадметы па *гісторыі Беларусі*⁴, я разумею Сацыяльна-Гістарычнае аддзяленне, было адведзена 24 гадзіны. Скасаванне цэлага шэрагу курсаў і самы падзел курсаў і лік гадзін выклікае цэлы шэраг спрэчак.

На 1-м курсе быў выкінуты агульны курс па гісторыі беларускай культуры. Гэты курс уводнага характару меў, безумоўна, вялікае значэнне, бо ён уводзіў у вывучэнне іншых беларускіх прадметаў. Толькі на падставе гэтага курсу было магчыма чытаць іншыя курсы. Замест гэтага, на 2-м курсе Пэдфаку ўводзіцца гісторыя Беларусі да падзелаў пры 2-х гадавых гадзінах. Толькі не зусім яснае прадстаўленне аб тым матэрыяле, які трэба ўключыць у гэты курс, можна было паставіць гэтакі вялікі курс на 2-м курсе. Найгоршы метаад выкладання – гэта, калі пытанне надзвычайнага характару разгледжваецца вельмі павярхова. Гэткая выкладанне прадмета з'яўляецца шкодным з боку метаду, бо лекцыя, якая яна ёсць, павінна быць узорнай, у якасці метада. На лекцыях прафесара студэнт павінен знаёміцца з тым, як наогул трэба выкладаць прадмет. Вось чаму я лічу, што скарачэнне на 1-м курсе гісторыі Беларусі з'яўляецца немэтазгодным. Гэтакі курс чытаўся на

¹ Выпраўлена ад рукі чарнілам замест – беларусазнаўству

² Упісана ад рукі чарнілам над радком

³ Выпраўлена ад рукі чарнілам замест – беларусазнаўству

⁴ Выпраўлена ад рукі чарнілам замест – беларусазнаўству

1-м курсе на працягу 7 год, і неабходнасць гэтага курсу была відавочна. Тады агульныя курсы па гісторыі Беларусі будучы наступнымі: гісторыя Беларусі XVI–XVII ст., гісторыя Беларусі ў часы новыя і гісторыя Беларусі эпохі Кастрычніка.

Не магу таксама згадзіцца з скасаваннем курсу па гісторыі народнай гаспадаркі Беларусі. Тое становішча, што гісторыя павінна вывучацца на падставе народнай гаспадаркі, гэта з боку метада ясна, але гэта не можа з'яўляцца прычынай таго, каб гэты курс быў скасаваны. Сацыяльна-эканамічная гісторыя кожнай краіны ахоплівае цэлы шэраг пытанняў. Безумоўна, прымаючы пад увагу невялікую колькасць гадзін, усе гэтыя пытанні будучы распрацаваны не вельмі падрабязна, і народная гаспадарка будзе прадстаўлена ў агульных рысах, а не так, як гэтага патрабуе самы прадмет па сваёй цікавасці.

Калі гісторыя гаспадаркі будзе раскінута на чатыры гадзін, дык у студэнтаў не будзе яснага прадстаўлення аб народнай гаспадарцы Беларусі, аб зруйнаванні старога буржуазнага эканамічнага ладу і аб пераходзе да сацыялістычнага ладу. Скасаванне гісторыі народнай гаспадаркі Беларусі з'яўляецца вялікаю памылкаю як з боку вывучэння Беларусі, гэтак сама і з боку метада.

Кожны студэнт, які скончыў Педфак, павінен ведаць крыніцы і крыніцазнаўства Беларусі. Кожнаму студэнту з гэтымі пытаннямі трэба сустракацца ў часы сваёй працы, і было б вельмі дзіўна, каб студэнты вывучалі гісторыю культуры сваёй краіны і ў той час не ведалі б, на падставе якіх крыніц, матэрыялаў можна склааць гісторыю народа, і якім тэмпам, у якім напрамку ішло вывучэнне Беларусі. Гэта асабліва важна падкрэсліць, калі параўняць вывучэнне Беларусі ў часы царскага Урада і ў часы Кастрычнікавай Рэвалюцыі. Скасаванне гэтага курсу толькі сведчыць аб тым, што тут маецца незнаёмства з самаю сутнасцю курсу і яго метадалагічнага і практычнага значэння. Калі ў сучасны момант дзяржаўны Урад выдае розныя законы адносна архіўнай справы і студэнтам у сваёй практычнай працы прыходзіцца сустракацца з гэтымі пытаннямі, то, мне здаецца, яны амаль што не могуць быць добрымі працаўнікамі, калі яны па гэтаму пытанню не будуць мець элементарных ведаў.

Таксама трэба сказаць адносна курсу па гісторыі асветы на Беларусі. Безумоўна, што сучасныя школы і з сучаснай палітыкаю па народнай асвете студэнт азнаёміцца на адпаведных лекцыях. Але гісторыя асветы на Беларусі з'яўляецца цікавым момантам, які сведчыць аб культурным прыгнечанні беларускага народу, як у часы польскага панавання, гэтак сама і ў часы расійскага панавання. Толькі тады можна зразумець вялікае значэнне сучаснай палітыкі Народнага Камісарыяту Асветы, калі будзе знаёма старая палітыка па народнай асвете. Таксама гісторыя асветы на Беларусі можа вельмі ясна паказаць, як адбіваецца класавая і рэлігійная палітыка на становішчы шырокіх народных мас у справах асветы. Мне здаецца, скасаванне гэтага курсу з'яўляецца немэтазгодным, з прычыны таго, што вельмі цікавая старонка прыгнечання беларускага народа будзе зусім незнаёма студэнтам Ун-ту.

Лічучы, што семінарскія заняткі з боку метада актыўнага з'яўляюцца неабходнымі, я таксама думаю, што скасаванне семінарскіх заняткаў на 1-м курсе па гісторыі Беларусі, як і па іншых нацыянальных прадметах, з'яўляецца вельмі памылковым, асабліва прымаючы пад увагу, што нашы

студэнты атрымліваюць вельмі дрэнную падрыхтоўку, а семінарскія заняткі даюць метады і мажлівасць больш адпавядаючым чынам праходзіць з большым поспехам розныя гістарычныя навукі па наступных курсах.

На працягу папярэдніх гадоў на Сацыяльна-Гістарычным аддзяленні выкладаліся курсы гісторыі заходніх славян /факультатыўна/ і гісторыя эканамічнага развіцця сярэдніх вякоў /таксама факультатыўна/. Гэтыя два курсы выкладаліся выдатным спецыялістам і па свайму зместу і па метаду маюць, безумоўна, вялікае значэнне. **Разумець развіццё беларускай і буржуазнай культуры без знаёмства з гісторыяй Чэхіі і прыбалтыцкага славянства з'яўляецца немагчымым**⁵. Студэнты гэта добра зразумелі і вельмі ўважліва слухалі гэты курс. У той самы час, калі ва ўсіх універсітэтах усяго свету адводзіцца шмат увагі вывучэнню культуры славян, як у мінулым, гэтак сама і ў сучасны момант, калі выдаюцца амаль што навуковыя часопісы, якія прысвечаны вывучэнню славянства, з'яўляецца вельмі дзіўным, што Беларускай Дзяржаўнай Універсітэт не знаходзіць мажлівым прыняць удзел у гэтым агульным руху і пазнаёміць студэнтаў з гісторыяй сваіх бліжэйшых суседзяў, з якімі ў старыя часы, а таксама і ў новыя часы, і ў цяперашнія часы маюцца культурныя і эканамічныя адносіны. Эканамічная гісторыя сярэдніх вякоў з'яўляецца ўводзінамі ў вывучэнне гаспадаркі эпохі прамысловага капітала, дае шмат матэрыялу з боку метадалагічнага; гэта добра зразумелі студэнты, калі яны слухалі гэты курс. З прычыны гэтага я лічу, што скасаванне гэтага курсу, хаця бы па поглядах матэрыяльнага характару, было б, безумоўна, няправільна. Асабліва, калі прыняць пад увагу, што гэты курс чытаў выдатны спецыяліст па сярэднявечнай гісторыі, сябар Чэскай Акадэміі Навук.

Вось якія мае заўвагі адносна Сацыяльна-Гістарычнага аддзялення Педфака па класу беларусказнаўства.

Што датычыцца да Літаратурна-Лінгвістычнага аддзялення, то знаходжу неабходным сказаць наступнае:

Я лічу неабходным заставіць на 1-м курсе прасемінар па пралетарскай расійскай паэзіі. Гэты прасемінар мае прапедэгутычнае значэнне. Нашы студэнты, уступаючы ва Універсітэт, ня здольны чытаць пісьменнікаў. Яны зусім не ведаюць літаратуры. На 1-м курсе яны знаёмліліся з пісьменнікамі, прывучаліся іх разбіраць і пісаць даклады. Выкрэсленне гэтага курса з'яўляецца, мне здаецца, таксама памылкаю. **Вельмі дзіўным з'яўляецца скасаванне семінарскіх заняткаў па этнаграфіі Беларусі**, той самай этнаграфіі, якую раней за ўсё павінен ведаць студэнт Педфака, які працуе на вёсцы. Толькі тады, калі ён на семінарскіх занятках заўладае гэтым метадам збірання і вывучэння этнаграфічнага матэрыяла, ён можа быць сталым працаўніком і краязнаўцам.

Па гэтых думках я лічу немэтазгодным скасаванне семінара па гісторыі беларускага мастацтва. Гэта навука новая, адкрытая толькі пасля Кастрычніка ў мурах Беларускага Ун-ту. Яна павінна даць студэнтам метады вывучэння мастацтва з боку марксісцкага погляду. Скасаванне семінара – метадалагічная памылка, якая толькі дасць студэнтам агульныя веды па гісторыі мастацтва і не дасць студэнтам метада вывучэння мастацтва. Аб далей-

⁵ Тут і далей вылучанае тлустым шрыфтам – падкрэслена чарніламі

шмы паглыбленні і самастойных занятках студэнтаў па гісторыі мастацтва не можа быць і гутаркі.

Не магу таксама згадзіцца і з скасаваннем курсу культуры і літаратуры Беларусі XVI і XVII стагоддзя на IV курсе Літаратурна-Лінгвістычнага аддзялення.

Гэты курс выкладаўся на працягу 5 год і з'яўляецца ўводзінамі ў літаратуру новых часоў. Літаратурнае ўтварэнне беларускай мовы і заняпад апошні пад уплывам іншых культур можна выявіць толькі на падставе гэтай літаратуры. Яна таксама вельмі цікава як паказальнік індывідуалістычных напрамкаў у літаратуры, якія закраналі буржуазныя класы. Вывучэнне літаратуры эпохі Кастрычніка, яе росквіт і значэнне для пралетарскіх мас стане асабліва ясным, калі будзе вывучана буржуазная культура, якая праходзіла міма працоўных мас.

Таксама лічу, што скасаванне гісторыі Беларусі новага часу на Літаратурна-Лінгвістычным аддзяленні на 2-м курсе з'яўляецца няправільным. Студэнты-лінгвісты павінны мець яснае прадстаўленне аб гісторыі Беларусі ў новыя часы, бо тады развіццё новай літаратуры стане зусім незразумелым.

Не магу таксама згадзіцца з скарачэннем факультатыўнага курсу па гісторыі Украінскай літаратуры. Гэты курс мае вялікае значэнне, бо толькі дзякуючы яму студэнты могуць азнаёміцца з рысамі ўкраінскай літаратуры. У сучасны момант, калі пралетарскія пісьменьнікі Украіны і Беларусі вельмі часта сустракаюцца паміж сабою, паміж Беларуссю і Украінай маюцца сталыя культурныя адносіны, было б вельмі дзіўным, каб нашы студэнты зусім не ведалі Украіны, як такой нацыянальнай часткі, якая займае адно з галоўных месц у нашым Саюзе.

Што датычыцца да праграм Факультэту Права і Гаспадаркі, то я лічу памылковым скасаванне практычных заняткаў па эканамічнай геаграфіі Беларусі. Эканамічная геаграфія Беларусі ёсць навука апісальная. Яна грунтоўна тым, што дае канкрэтны матэрыял для зразумення іншых прадметаў, як эканоміка прамысловасці на Беларусі з'яўляюцца неабходнымі, бо толькі яны могуць навучыць студэнта апрацоўваць канкрэтны матэрыял па эканамічнай геаграфіі.

Выкладанне гэтага курсу толькі лекцыйным метадам не прадстаўляе сабою сэнсу.

Застаўляючы ўсе гэтыя прадметы, як прадметы першараднага значэння, я тым самым застаўляю за Беларускім Дзяржаўным Універсітэтам яго краявы характар, які ён павінен мець на падставе дырэктыў Ураду. Безумоўна, росквіт Беларускага Дзяржаўнага Універсітэту і яго культурнае значэнне толькі можна тлумачыць тым краявым характарам, які ён меў да сучаснага моманту.

Прыняцце іншых навучальных планаў было б палітычна памылкаю, вялікім ударам па беларусізацыі краіны, што супярэчыць і прынцыпам нацыянальнай палітыкі на Беларусі.

У Беларускім Дзяржаўным Універсітэце не толькі беларуская мова павінна быць мовай выкладання, але Беларускі Універсітэт і па зместу прадметаў павінен быць беларускім.

Што датычыцца да прапазіцыі адносна персанальнага скарачэння тых ці іншых выкладчыкаў, то знаходжу неабходным выказаць наступнае.

Згодна палажэння аб Навуковых Працаўніках, кожны працаўнік ва Універсітэце знаходзіцца пад аховаю закону, калі яго дзеянні не супярэчаць агульным прынцыпам палітыкі Савецкага Саюзу. З прычыны гэтага было б юрыдычна няправільным і памылковым, каб становішча таго ці іншага выкладчыка ва Універсітэце залежала ад той ці іншай колькасці курсаў, якія выкладаў выкладчык. Трэба лічыцца з палажэннем аб Навуковых Працаўніках, бо ў супраціўным выпадку навуковыя прадстаўнікі будуць знаходзіцца па-за законам, і ніякая праца ў Беларускім Дзяржаўным Універсітэце стане немагчымай.

Згодна праекту т. Слоніма, прафесар Парменаў павінен пакінуць Універсітэт, бо ён не адпавядае свайму прызначэнню. Я згаджаюся з тым, што праф. Парменаў не з'яўляецца, як паказаў навучальны год, выдатным спецыялістам у сваёй галіне навукі, выказваючы часта думкі, якія не маюць за сабой падставы і супярэчаць прынцыпам палітыкі савецкай улады. З прычыны гэтага я лічу, што трэба шукаць іншага выкладчыка на праדметы, якія выкладаў праф. Парменаў, які будзе павінен пакінуць Універсітэт з прычыны таго, што ён не адпавядае па сваім эканамічным думкам савецкай грамадскасці.

Праўленне Ун-ту павінна прыняць мерапрыемствы, каб знайсці новага выкладчыка.

Што датычыцца да скарачэння персанальнага складу на Педфаку, то лічу неабходным сказаць наступнае:

Калі тое, што інкрымінуецца праф. Жарынаву падцвердзіцца, то ён, як адбыўшы 7 год службу ва Універсітэце, не можа быць пераабраны. **2 іншых выкладчыка, Даўгяля і Краскоўскі – беларусы і не могуць быць аслабанены ад выкладання ва Ун-це.** Даўгяля з'яўляецца выдатным спецыялістам, які шмат працаваў у галіне беларусазнаўства, і які з'яўляецца, згодна сваім навуковым ведам, аздобаю Ун-ту, і аслабленне яго ад заняткаў было б вельмі шкодным. То, што яму інкрымінуецца, мне здаецца, не мае за сабою ніякай падставы. На працягу 4 год працы ва Ун-це, а яшчэ раней Даўгяля працаваў у Магілёўскім Педтэхнікуме і з 1918 года, па прызначэнні Цэнтрархіва, працаваў у Магілёве, сведчыць аб тым, што тое, што інкрымінуецца т. Даўгяля, не мае за сабой падставы. У 1918 годзе, калі я быў Галоўным Інспектарам Цэнтрархіва РСФСР, Даўгяля быў прызначаны як Старшыня Магілёўскага Архіва, і да прызначэння яго мы запрашвалі спраўкі ў адпаведных органах, якія ніякіх адмоўных водзываў аб т. Даўгяля не далі. Выключэнне Даўгяля без усялякіх матываў з складу працаўнікоў Ун-ту толькі з тае прычыны, што, згодна праекту т. Слоніма, той курс, які ён выкладаў, павінен быць скасаваны, будзе няправільна і вельмі небяспечна для навуковых працаўнікоў. Пры гэтакім метадазе можна скасаваць які жадаецца курс, прымяніцельна да кожнай асобы і без усялякіх законных асноў аслабаніць выкладчыка ад працы ва Ун-це.

Т. Краскоўскі, які быў добра вядомы як удзельнік у беларускім руху за межамі, якому было дазволена звярнуцца ў БССР, і які быў прызначаны т. Ігнатоўскім, як Народным Камісарам Асветы, дацэнтам у Беларускім Дзяржаўным Універсітэце, таксама з'яўляецца цікавым дзеячом. Было б немэтазгодным, каб Ун-т ад яго аслабаніўся б. Абодва дзеячы выкладаюць лекцыі на беларускай мове і з боку беларусізацыі яны таксама з'яўляюцца вельмі цікавымі.

Т. Слонім прызнаў, што праф. Вазнясенскі, які быў прызначаны прафесарам толькі ў гэтым годзе, з'яўляецца вельмі цікавым навуковым працаўніком. З прычыны таго, што частка яго курсу скарачаецца, і ў Вазнясенскага не будзе шмат гадзін, ён таксама павінен пакінуць Ун-т. Такія думкі т. Слоніма з'яўляюцца дзіўнымі і сведчаць аб поўнай няўвазе да навуковых працаўнікоў і іх працы ва Ун-це, а таксама да таго Палажэння аб Навуковых Працаўніках, якое было выдадзена Саветам Народных Камісараў.

Трэба прызнаць, што праф. Вазнясенскі з'яўляецца вялікім энтузіястам у сваёй навуцы. Цэлы шэраг прац, надрукаваных у расійскіх, беларускіх і замежных часопісах, сведчыць аб яго навуковай здольнасці. Цэлы шэраг прац па беларускай літаратуры сведчыць аб тым, што А.Н.Вазнясенскі ўкараніўся на Беларусі, а гэтых укараніўшыхся асоб, згодна думцы адказнага Сакратара ЦК КП(б)Б, т. Крыніцкага, і быўш. Народнага Камісара Асветы, т. Ігнатоўскага, трэба асабліва шанаваць. **Расеяц па свайму пахаджэнню, праф. Вазнясенскі азнаёміўся добра з беларускаю моваю.** Як выкладчык і кіраўнік практычнымі заняткамі, ён з'яўляецца адным з найлепшых выкладчыкаў ва Ун-це. З боку метадалагічнага, ён не выклікае ніякіх спрэчак, яго артыкулы друкаваліся і друкуюцца ў марксісцкіх часопісах. Значыцца, і ў гэтым напрамку няма ніякіх спрэчак. І вось гэткага выдатнага працаўніка т. Слонім, без дасканалых асноў, супраць палажэння аб Навуковых Працаўніках, лічыць неабходным аслабаціць. Мы не так багаты навуковымі сіламі, каб аслабляцца ад тых, якія ўкараніліся на Беларусі, і якія на працягу 7 год з энтузіязмам працавалі ў сценах Беларускага Дзяржаўнага Універсітэта.

Што датычыцца да гадзін, што гадзіны павінны быць размеркаваны належным чынам паміж усімі выкладчыкамі, тым больш, што праф. Вазнясенскі працуе толькі ва Ун-це, а праф. Замоцін і дац. Барычэўскі працуюць у Інбелкульце. Акрамя гэтага, Замоцін працуе на Рабфаку, а Барычэўскі – у Камвузе. Вось чаму прапазіцыя т. Слоніма адносна праф. Вазнясенскага з'яўляецца вельмі дзіўнаю.

Таксама магу дзіўна прапазіцыі т. Слоніма адносна аслабання ад выкладання ва Ун-це праф. Ясінскага, правадзейнага сябра Інстытута Беларускай Культуры і правадзейнага сябра Чэскай Акадэміі Навук. Гаварыць аб навуковых заслугах Ясінскага не трэба. Кожны навуковы працаўнік іх добра ведае. Праф. Ігнатоўскі і праф. Дружыц, якія былі непасрэднымі вучнямі Ясінскага, таксама добра ведаюць. Упаўне зразумела, што б. Наркамасветы, т. Ігнатоўскі прапанаваў праф. Ясінскаму працаваць у Беларускай Дзяржаўным Ун-це. Яго праца, як выдатнага спецыяліста, не толькі карысна для студэнтаў, але таксама і для спецыялістых, якія павінны прыслухацца да яго голасу і увагам. Аслабання праф. Ясінскага ад выкладання лекцый ёсць вялікая памылка, непаразуменне, якое ўтварыць нядобрае ўражанне на ўсіх выкладчыкаў Ун-ту, а таксама за межамі. Трэба шанаваць навуковыя сілы, асабліва калі гэтыя навуковыя сілы працуюць і вельмі добра працуюць на карысць народных мас. У 1919 годзе, у часы вялікага голаду Чэская Акадэмія Навук прасіла праф. Ясінскага пераехаць у Прагу, і ён адмовіўся ад гэтай прапановы, бо ад'езд з Расіі, нягледзячы на тое, што супраць ад'езду не было ніякіх спрэчак, не адпавядаў яго поглядам. Т. Ігнатоўскі можа падтвердзіць, як праф. Ясінскі цікавіўся грамадска-нацыянальным рухам, як ён адносіўся ва Ун-це ў

Юр'еве да студэнтаў-беларусаў, якія былі прымушаны вучыцца ў Юр'еўскім Ун-це. Цікаваць выкладчыка ва Ун-це залежыць не ад колькасці гадзін, а ад таго навуковага і маральнага ўплыву, які ён аказвае на студэнтаў і сваіх таварышаў. Для Ун-та праф. Ясінскі прадстаўляе не толькі вялікую навуковую велічыню, але і маральную, і яго аўтарытэт, яго голас мае вялікае значэнне для ўсіх яго таварышаў па кафедры, якія яго шануюць і адносяцца да яго з вялікай увагаю. І так зрабіць з праф. Ясінскім, як прапануе т. Слонім, безумоўна, з'яўляецца няправільным.

Тры гады таму назад, па ініцыятыве часткі студэнтаў, Прадметная Камісія па гістарычных ведах скасавала цэлы шэраг беларускіх дысцыплін. Праўленне Ун-та ў той самы час спыніла рашэнне Камісіі, а ў Нар.Кам. Асветы была пададзена петыцыя ад беларускіх працаўнікоў, з паказаннем на тое, што гэта пастанова ёсць паход супраць беларусізацыі краявога Ун-та. Нар. Кам. Асветы прапанаваў Праўленню Ун-та даць растлумачэнне па гэтым пытанню і без яго згоды не змяняць агульнай колькасці беларускіх прадметаў. Безумоўна, апошні голас па ўсім гэтым пытаннем належыць да Народнага Камісарыяту Асветы. Універсітэт павінен падлегчы распараджэнням вышэйшых органаў – гэта ясна.

У заключэнне я павінен адзначыць, што т. Слоніма не прыняты пад увагу ўсе мажлівыя вынікі яго прапазіцыі. Выключэнне без усялякіх асноў цэлага шэрагу працаўнікоў, якія працавалі ва Ун-це і маюць заслугі перад Беларускай і савецкай грамадскасцю, з'яўляецца здарэннем вельмі небяспечным. Гэта будзе толькі сведчыць аб беспраўным становішчы выкладчыкаў ва Універсітэце, што супярэчыць Палажэнню аб Навуковых Працаўніках. І з прычыны гэтага гэта не можа не ўтварыць дрэннага ўражання на выкладчыкаў Ун-та. Нам трэба замацоўваць за Беларуссю тых, якія з'яўляюцца беларусамі альбо ўкараніліся на Беларусі, якія з'яўляюцца цікавымі працаўнікамі, і так паступаць з навуковымі працаўнікамі, як прапануе т. Слонім, гэта значыць прымусяць іх шукаць мейсца за межамі Беларусі. **Калі ні навуковыя заслугі, ні ўкараненне на Беларусі, ні Палажэнне аб Навуковых Працаўніках не замацоўваюць становішча працаўніка ва Ун-це,** то кожны з працаўнікоў будзе думаць так: сёння так паступілі з маімі таварышамі, заўтра са мною – трэба пакідаць Ун-т. Рэалізацыя ўсіх планаў і думак т. Слоніма ёсць фактычна пачатак распаду Ун-та і гэта палітыка не можа быць тлумачана ніякімі аб'ектыўнымі і суб'ектыўнымі момантамі.

Рэктар Ун-та У. Пічэта.

НАРБ. Ф. 4. Воп. 7. Спр. 194. Арк. 23–24.

Друкуецца паводле: Настаўніцкая газета. – 1994. – 24 верасня. ─

ЛІТАРАТУРА

1. Савецкая Беларусь. – 1922. – 30 кастрычніка.
2. Працы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў Мінску. – 1922. – № 1.
3. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. – Ф. 205. – Воп. 1. – Спр. 12. – Арк. 6.
4. Інстытут беларускай культуры. 1922–1928: дакументы і матэрыялы / В.У. Скалабан, М.У. Токараў. – Мінск: Беларус. навука, 2011.